

TEKSTŲ TIPAI, VARTOJIMAS

Išskiriami trys tekstų tipai: **pasakojimas, aprašymas, samprotavimas**. Dažniausiai esama mišrių tipų tekstų.

Pasakojimas (kas įvyko?)	Aprašymas (kaip atrodo? koks?)	Samprotavimas (kodėl įvyko?)
<p>Pasakodami nusakome, kas, kur, kada vyksta, vyko. Dažniausiai nurodome ir veikėjus. Šio tipo tekstu mes informuojame skaitytoją ar klausytoją.</p>	<p>Aprašydami detalizuojame žmonių, gyvūnų, augalų išvaizdą, jų vidinę būseną, aplinką. Aprašyti galime ir pojūčius: girdimą garsą, kvapus, skonį... Šio tipo tekstai padeda išsivaizduoti apibūdinamą dalyką.</p>	<p>Samprotaudami aiškiname, kodėl taip atsitiko, kokios įvykio pasekmės. Šio tipo tekstu išsakome savo nuomonę ir ją įrodome.</p>
Pavyzdžiai		
<p>Tomas su Dariumi susitiko prie mokyklos. Prieš pamokas jie dar spėjo pasidalinti vakarykštės dienos įspūdžiais. Netrukus abu draugai nuskubėjo į pirmąją pamoką.</p>	<p>Suremontuotoje klasėje buvo jauku. Sienos nudažytos žalsva spalva. Ant jų kabėjo ir naujų plakatų. Klasės priekyje kabojo ta pati lenta, tačiau virš jos – susuktas naujas ekranas. Mokiniai džiaugėsi šiuo reginiu.</p>	<p>Rūkymas kenkia žmogaus sveikatai. Pasak medikų, rūkymas veikia nervines ląsteles, keičia cheminę smegenų sudėtį, gali sukelti vėžį. Odoje anksčiau atsiranda raukšlių, susilpnėja žaizdų gijimas. Rūkymas žudo žmogų.</p>

Įminkite mįslę. Kuriam tekstų tipui priskirtumėte šį tekstą: pasakojimui, aprašymui ar samprotavimui (teisingą atsakymą pabraukite)?

Jauna graži, sena gardi.

A					A
---	--	--	--	--	---

Jei nesiseka atspėti, prisiminkite, kas žydi raudonai.

1. Rodyklėmis pažymėkite, kokio tipo šie tekstai.

Tai buvo nedidelė balta katytė. Jos menkas suliesėjęs kūnelis visas drebėjo nuo šalčio ir baimės: jos plaukai, lietaus sušlapinti ir purvais apskretę, visi kabėjo sustirę ir pasišiaušę.

Jonas Biliūnas

Gatvėje ėmė kaukti kažkokio automobilio signalizacija, laiptinėje kiauksėjo bjaurusis kaimynės šuniukas, minutes ir sekundes skaičiavo virtuvės laikrodis, šaldytuve lašėjo išsiliejęs pienas. Buvo beveik vidurdienis, tad name, gatvėje, mieste ir pasaulyje vyko gausybė įvykių. Nebuvo tik vieno – stebuklo.

Gendrutis Morkūnas

Samprotavimas

Aprašymas

Pasakojimas

Skirtingai nuo paviršutiniško skaitymo internete, įdėmus, įsigilinantį skaitymą – tai įgūdis, kuris gali greitai išnykti, todėl žūtbūt privalome jį išsaugoti panašiu būdu, kaip saugojame vertingą istorinį pastatą ar meno kūrinį.

Arūnas Spraunius

2. Raskite tinkamus apibūdinimus duotam tekstui ir nuveskite į jį rodykles. Į apačioje esantį tuščią langelį įrašykite teksto tipą (pasakojimas, aprašymas ar samprotavimas).

Apibūdina veikėjus

Įrodoma

Yra veikėjai

SAULĖ, MĖNULIS IR ŽEMĖ

Gyveno danguje Saulė ir Mėnulis. Jie turėjo dukrelę Žemę, kurią labai mylėjo. Kartą jie susipyko. Tada Saulė nutarė, kad ji viena saugos Žemę. Bet Mėnulis nesutiko ir padavė ją į teismą. Teisėjas Perkūnas bylą išsprendė šitaip: Saulė, kaip motina, Žemelę saugos dieną, o Mėnulis tėvelis naktį; jam dar padės jo seselės Žvaigždės.

Nuo to laiko saulė šviečia tik dieną, o mėnulis ir žvaigždės – tik naktį.

Lietuvių saktmė

Nusakoma, kas įvyko

Aprašo pojūčius

Nurodoma, kur vyko

PASAKOJIMAS, APRAŠYMAS

Jau išmokome, jog **pasakodami** nusakome, kas, kur, kada vyksta, vyko, dažnai nurodome ir veikėjus.

Įvykius pasakojame dažniausiai **chronologiškai (laiko seka)**. Galime vartoti žodžius „iš pradžių“, „paskui“, „netrukus“, „vėliau“, „pagaliau“; „pavasari“, „vasarą“, „rudeni“, „žiemą“; „ryte“, „dieną“, „vakare“, „naktį“...

Pasakoti galima ne tik tikrai atsitikusį įvykį, bet ir įsivaizduojamą, išgalvotą (prisiminkite pasakas, padavimus, anekdotus).

Jau išmokome, kad **aprašydami** detalizuojame žmonių, gyvūnų, augalų išvaizdą, jų vidinę būseną, aplinką. Aprašyti galime ir pojūčius: girdimą garsą, kvapus, skonį...

Aprašymas gali būti **dalykinis** ir **meninis**. **Dalykiniu** aprašymu stengiamės kuo tiksliau apibūdinti žmogų, gyvūną, daiktą, aplinką... **Meniniu** aprašymu stengiamės vaizdus ar pojūčius aprašyti vaizdingiau, emocionaliau, galime parašyti ir savo nuomonę, vertinimą. Aprašydami meniškai kartais vartojame ir palyginimų (sniegas baltas kaip cukrus).

Aprašant reikėtų laikytis **erdvės ir laiko nuoseklumo, faktų ir detalių reikšmingumo**. Regimuosius vaizdus galima aprašyti ta seka, kuria mes juos pamatome: iš viršaus į apačią, iš kairės į dešinę, nuo arčiau esančių objektų link toliau esančių. Vertindami, išsakydami savo nuomonę, paprastai pradžioje nusakome, kas gražu, įdomu, vėliau – gražesnius, įdomesnius dalykus, o pabaigoje – gražiausius, įdomiausius.

Įminkite mįsles. Kuriam tekstų tipui priskirtumėte šias mįsles: pasakojimui ar aprašymui (nuo mįslių nuveskite rodykles į tekstų tipus)?

Vienas dūdorius dviem dūdom pučia.

--	--	--	--	--

Jei nepavyksta atspėti, pamąstykite, kuri veido dalis tai galėtų būti.

Aprašymas

Maža spintelė šimtą durų turi.

--	--	--	--	--

Pasakojimas

Prisiminkite, ką nešiojatės į mokyklą kuprinėje.

1. Tame pačiame tekste gali būti ir pasakojimo, ir aprašymo elementų. Nuspręskite, kurie pabrauktieji žodžiai yra pasakojimas (ką veikia? ką veikė?..), kurie aprašymas (kaip atrodo? Koks?). Juos surašykite į lentelę.

Raudonas saulės obuolys nusirito už žemės krašto. Temo, bet žvaigždės žiebėsi nenoriai – mat nuo girios slenkantis debesis grobėsi vis daugiau padangės. Gal net lyti pradės. „Brrr... Nnnenorėčiau“, – sunerimo Gugis. Jis jau ilgokai tūnojo krūmyne, laukdamas, kol visai sutems, bet kiekvieną akimirką drąsūs mažo – nors kaukas ir gerai matė tamsoje, bet kaimas skleidė daug girios gyventojų ausiai neįprastų garsų, šiugždesių ir šlamesių – kas žino, kuris iš jų gali būti pavojingas? Iki šiol jis nebuvo pasilikęs Pagiriuose per visą ilgą naktį, oi, namie bus triukšmo...

Pagal Justiną Žilinską

Pasakojimas	Aprašymas
1. <u>Žvaigždės žiebėsi</u> .	1. Raudonas saulės obuolys.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.

2. J. Žilinsko tekstas yra išgalvotas. Kuris žodis tekste tai įrodo?

3. Su duotais žodžiais sukurkite pasakojimą (žodžių galūnes galite keisti): Tomas, Darius, Birutė, Gabija, miškas, žemuogė, ažuolas, beržas, upė, ėjo, nuskytė, pamatė, įkrito, grįžo (žodžius vartokite nebūtinai eilės tvarka).

SAMPROTAVIMAS

Samprotaudami aiškiname, kodėl taip atsitiko, kokios įvykio pasekmės (sprendžiamoje problema).

Dėstymo pastraipos pradžioje suformuluojame teiginį (kitais dar vadiname teminiu sakiniu). **Teminis sakiny** – teiginys, perteikiantis pastraipos tikslą, pagrindinę mintį, nusakantis problemą. Pavyzdžiui, pastraipos teminis sakiny gali būti toks: paaugliai, kurie nenori skaityti knygų, mažiau pažįsta pasaulį.

Vėliau teminį sakinį **įrodinėjame** (aiškiname, argumentuojame), jog tas teiginys teisingas (o gal ir neteisingas). **Aiškinti** – daryti aiškų, suprantamą; dėstyti, komentuoti. **Argumentuoti** – logiškai įrodyti.

Įrodinėdami galime remtis:

1. **Asmenine patirtimi** (kiek klasėje mokinių skaito, kodėl neskaitantys nemėgsta skaityti, kuo jie skiriasi nuo kitų bendraklasių).

2. **Kultūrine patirtimi** (kokuose filmuose, spektakliuose rodoma apie skaitymo problemą, kokios akcijos, projektai organizuojami skatinti vaikų pomėgi skaityti, pavyzdžiui, projektas „Augu skaitydamas“).

3. **Literatūrine patirtimi** (kokuose kūriniuose ir kaip sprendžiama skaitymo problema, kas skatina vaikus skaityti, pavyzdžiui, J. K. Rowling fantastinių romanų serijoje apie Hari Poterį Hogvartso burtų ir kerėjimo mokyklos mokiniai slaptos informacijos knygose, taip jie mokosi pažinti pasaulį).

4. **Faktais, statistika** (leidyklos „Alma littera“ užsakytos apklausos duomenimis (2012 m.) 35 procentai vaikų visiškai neskaito knygų).

Vienoje dėstymo pastraipoje paprastai remiamės 1-2 įrodymais.

Pastraipos pabaigoje rašome dalinę **išvadą** (užsklandą), kurioje konkrečiau nei teminiame sakinyje atsakome į problemą, apibendriname pastraipą. Jau anksčiau suformuluotam teminiam sakiniui galime parašyti tokią dalinę išvadą: skaitantys paaugliai plačiau suvokia pasaulį ir save, yra žingeidesni.

Prisiminkite, jog visą rašinį sudaro įžanga (1 pastraipa), dėstymas (2-4 pastraipos), ir pabaiga (1 pastraipa).

Įminkite mįslę.

Susiūtas, bet ne drabužis,
Su lapais, bet ne medis,
Ne žmogus, o viską pasakoja.

--	--	--	--	--

Jei nepavyksta atspėti, prisiminkite, apie kokį daiktą buvo rašoma teminio sakinio pavyzdyje. Prisiminkite daugiau mįslių, surenkite klasėje mįslių įminimo konkursą.

**1. Išbraukite teminius sakinius, kurie netinka samprotavimo tekstui.
Stebėkite, kuriuos sakinius galima įrodinėti, kodėl taip yra.**

Klasėje mokosi 15 berniukų ir 10 mergaičių.
Kryžiažodžiai lavina žmonių dėmesį, atminį, skatina pažinti pasaulį.
Gyveno kartą senelis ir senelė.
Kiekvienas žmogus pats privalo susikurti gyvenimą.
Kiekvienas pilietis privalo būti savo šalies patriotas.
Pienės žiedas pradžioje būna geltonas, o vėliau virsta baltais pūkeliais.

2. Sujunkite samprotavimo sakinių pradžią ir pabaigą.

Buvimas lauke	palikti savo tėvynę.
Knygų skaitymas	stiprina sveikatą.
Dažnai žmogus	mūsų gyvenimo mokytoja.
Dažnai žmogui skaudu	nevertina savo gyvybės.
Istorija yra	tobulina žmogaus mąstymą.

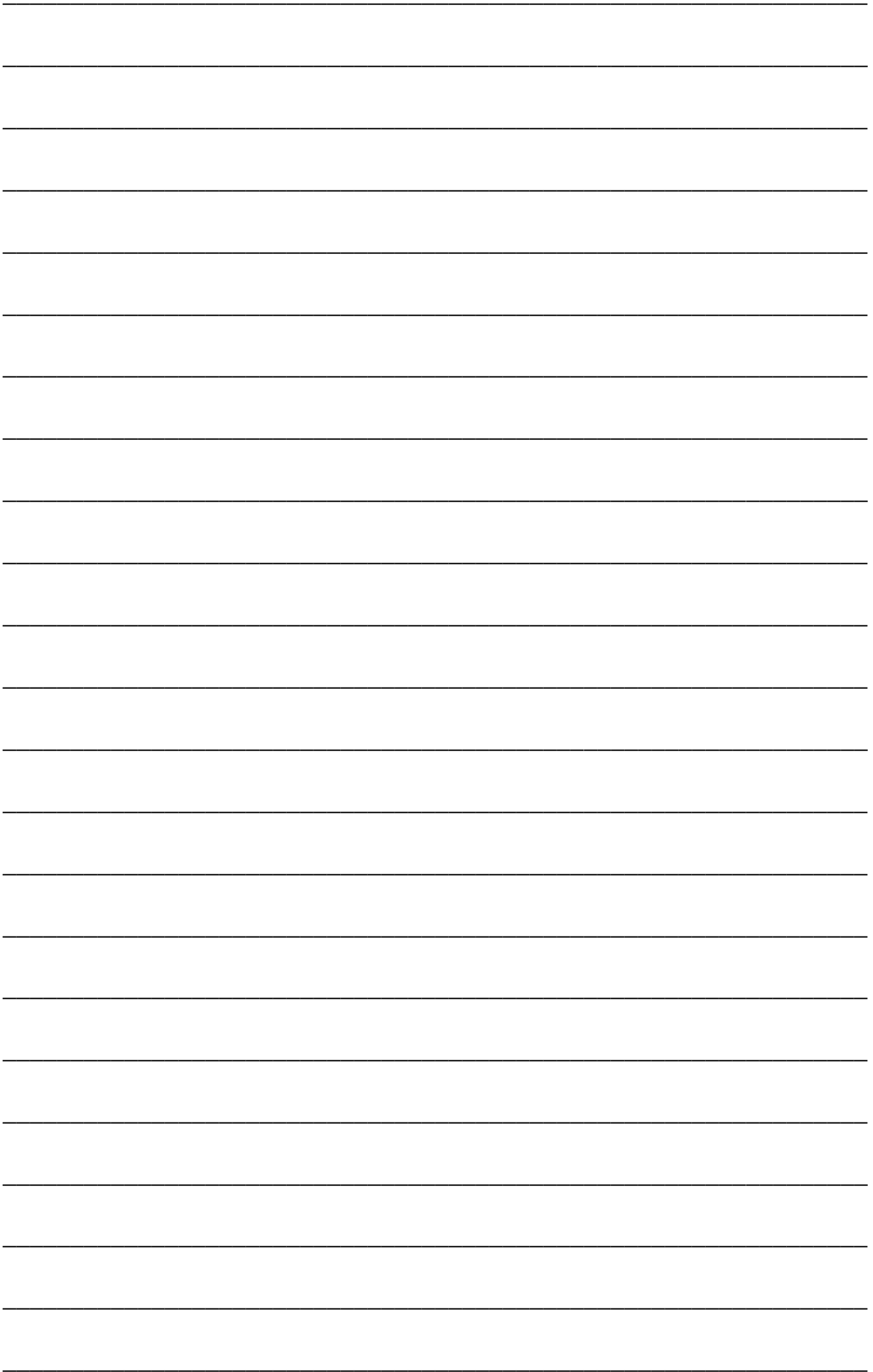
3. Remdamiesi teorine medžiaga, sukurkite samprotavimo dėstymo pastraipą viena iš žemiau nurodytų temų. Neužmirškite, jog rašydami turite atsakyti į klausimą kodėl taip yra?

Temos:

Ar šiuolaikinis žmogus mėgsta skaityti knygas?

Kodėl būtina skaityti knygas?

Kaip sudominti vaikus knygų skaitymu?

Šaltiniai

Grigas K. (sud.) (1981). Du kiškėliai pagiry. Vilnius: Vaga.
Sasnauskas P. (sud.) (1997). Lietuvių mįslės. Kaunas: Spindulys.
Biliūnas J. (1976). Laimės žiburys. Vilnius: Vaga.
Morkūnas G. (2005). Vasara su Katšuniu. Vilnius: Tyto alba.
Vėlius N. (sud.) (1986). Kaip atsirado žemė. Vilnius: Vaga.
Žilinskas J. (2006). Gugis – girių kaukas ir žmonių draugas. Vilnius: Tyto alba.
<http://www.ziniuradijas.lt/epizodas/2014/11/24/ar-skaitymo-nauda-kas-begaudo/39336>
http://lietuviu7-8.mkp.emokykla.lt/lt/mo/zinynas/teksto_tipai/
<http://lt.wikipedia.org/wiki/Mi%C5%A1kas>
<http://antologija.lt/text/antanas-baranauskas-anyksciu-silelis>
<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/52-proc-suaugusiuju-ir-35-proc-vaiku-visiskai-neskaito-knygu.d?id=58687965>
www.lkz.lt
<http://www.infomazeikiai.lt/index.php/mazeikiu-naujienos/idomu-ir-naudinga/6671-vaziavimas-dviraciu-ne-sportas-o-malonumas>

Atsakymai

Tekstų tipai, vartojimas.

Mįslė. Aguona. Aprašymas.

Pasakojimas, aprašymas.

Mįslės. Nosis (pasakojimas). Knyga (aprašymas).

1.

Pasakojimas	Aprašymas
1. Žvaigždės žiebėsi.	1. Raudonas saulės obuolys.
2. Net lyti pradės.	2. Slenkantis debesis.
3. Sunerimo Gugis.	3. Girios gyventojas.
4. Kaimas skleidė.	4. Neįprastų garsų.
5. Namie bus triukšmo.	5. Per visą ilgą naktį.

2. Kaukas.

5. 1. Dalykinis aprašymas (tekste nurodomi faktai, skaičiai, vartojami tarptautiniai žodžiai, stengiamasi tiksliai nusakyti, kas yra miškas). 2. Meninis aprašymas (vaizdinga kalba, vartojamos meninės priemonės, perteikiami pojūčiai).

Samprotavimas.

Mįslė. Knyga.

1. Išbraukti reikėjo:

Klasėje mokosi 15 berniukų ir 10 mergaičių.

Gyveno kartą senelis ir senelė.

Pienės žiedas pradžioje būna geltonas, o vėliau virsta baltais pūkeliais.

2. Buvimas lauke stiprina sveikatą.

Dažnai žmogui skaudu palikti savo tėvynę.

Knygų skaitymas tobulina žmogaus mąstymą.

Dažnai žmogus nevertina savo gyvybės.

Istorija yra mūsų gyvenimo mokytoja.